

¹¹⁸ Там само. – С.15.

¹¹⁹ Васюта С.І. Чорнобильська катастрофа в контексті соціоекологічних проблем // УІЖ. – 2001. – №4. – С.75–111.

¹²⁰ Іщенко Я.О. Нереалізовані геральдичні проекти 1960-х рр. // УІЖ. – 2003. – №6. – С.78–92; Макаруч С.А. Переселення поляків із західних областей України в Польщу у 1944–1946 рр. // УІЖ. – 2003. – №3. – С.103–115; Шабельцев С.В. Українські реемігранти з Аргентини (1950–1960-ті рр.) // УІЖ. – 2002. – №5. – С.92–104; Рубльов О.С., Юркова О.В. Інститут історії України НАН України: віхи історії (1936–2006 рр.) // УІЖ. – 2006. – №6. – С.4–35; Солонська Н.Г. [Рец.]. Л.А.Дубровіна, О.С.Онищенко. Історія Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (1941–1964). – К., 2003. – 360 с. // УІЖ. – 2005. – №1. – С.193–197; Завальнюк О.М., Комарницький О.Б. Кам'янець-Подільський державний університет (1918–2005 рр.): сторінки історії // УІЖ. – 2005. – №5. – С.81–92.

The article deals with the problem of interpretation of history of Ukraine in the second half of XXth century in «Ukrainian historical journal». The authors emphasize on domination of the social and economic issues in publications till 1991, on historiographical and methodological transformations in the end of the 1990s and current quantitative and thematic enlargement.

С.В.Віднянський*

РЕЦЕПЦІЇ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ»

У тематичному історіографічному огляді дається узагальнююча характеристика рівня висвітлення на сторінках «Українського історичного журналу» проблем всесвітньої історії протягом півстолітнього існування часопису. Особливу увагу приділено аналізу географічного, хронологічного й тематичного зрізів та наукового рівня публікацій журналу з історії зарубіжних країн і міжнародних відносин до і після здобуття Україною незалежності, змінам наукових пріоритетів й уподобань вітчизняних істориків у розробці цього важливого напрямку історичних досліджень та з'ясуванню їх причин, виокремленню малодосліджених періодів і проблем всесвітньої історії з метою поглиблення вивчення минулого і сьогодення навколишнього світу українськими науковцями як необхідної умови розвитку національної історіографії в контексті імперативів сучасної світової історичної думки.

Заснування у 1957 р. на хвилі хрущовської «відлиги» «Українського історичного журналу» стало, безумовно, помітною подією у суспільно-політичному житті України взагалі та в розвитку вітчизняної історичної науки, зокрема. Втім півстолітній творчий доробок провідного, а тривалий час єдиного в Україні фахового часопису з історії не є однозначним. Зокрема, до початку 1990-х років «Український історичний журнал» переважно був періодичним виданням з пріоритетом так званих історико-партійних тем і фактично разом з українською історичною наукою перебував на узбіччі світового історіографічного процесу. Як свідчать вміщені у цьому ювілейному номері оглядові й узагальнюючі статті з історії становлення та діяльності журналу, політична й ідеологічна заангажованість історичної науки в СРСР, яка базувалася на вульгаризованій марксистській методології та виключно класовому підході до вивчення й оцінки історичних явищ і подій, ідеолого-пропагандистські обмеження та відвертий ідеологіч-

* Віднянський Степан Васильович – д-р іст. наук, професор, завідувач відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАНУ.

ний тиск на вчених-істориків, зміни головних редакторів і колективу редакції не могли не позначитися на тематичному спрямуванні та проблематиці видання, науковому рівні й історичній об'єктивності матеріалів, вміщених на його сторінках.

Водночас підбиття підсумків та оцінка півстолітньої діяльності «Українського історичного журналу», його внеску у розвиток вітчизняної історичної науки будуть, звичайно, неповними без характеристики рівня висвітлення на його сторінках проблем *всесвітньої історії*. Саме така спроба з певними узагальнюючими рефлексіями і є метою нашого тематичного історіографічного огляду.

Історичні знання, усвідомлення досвіду розвитку світової цивілізації та навколишнього світу, бачення свого реального місця в ньому у минулому й сьогодні завжди відігравали і відіграватимуть неабияку роль у житті народів, суспільств та окремих особистостей. Особливо актуально це звучить для українців та України, яка як етнографічний простір від самого початку своєї історії була місцем зіткнення й суперництва, але і водночас – взаємовпливів різних цивілізаційних спільнот. Яскраве і разом із тим складне, а в окремі періоди історії драматичне минуле одного з найбільших центральноєвропейських народів – українського – нерозривна складова загальноєвропейського та *всесвітнього* цивілізаційного процесу. Більше того, зовнішні фактори, зокрема значні події й переломні етапи *всесвітньої історії* та міжнародних відносин, завжди суттєво впливали на історичну долю українського народу. Тому без контексту світового цивілізаційного поступу є неможливим відтворення повної й об'єктивної національної історії, з'ясування місця та ролі України й українського народу у *всесвітньому історичному процесі*.

Отже, спробуємо розглянути як «Український історичний журнал» відповідає цим науковим вимогам і суспільним потребам. Уже із самого початку свого існування часопис розпочав (хоча дуже несміливо й вибірково) друкувати окремі матеріали із *всесвітньої історії*. У його першому номері, наприклад, були надруковані дві статті з цієї проблематики: Героя Радянського Союзу В.І.Клокова «Бойова співдружність слов'янських народів у Другій світовій війні» та відомого історика-міжнародника Р.Г.Симоненка «Відгуки в США на революційну боротьбу народів Росії в березні–жовтні 1917 р.», які стали, як свідчить тематичний аналіз наступних номерів журналу, певними орієнтирами щодо визначення тодішніх пріоритетів у висвітленні проблем *всесвітньої історії*.

Із наступних номерів у журналі було відкрито дві спеціальні рубрики із *всесвітньої історії* – «Українці за кордоном» та «Історія зарубіжних країн». Якщо у першій із них друкувалися матеріали з історії української еміграції за кордон та становища українців на чужині (наприклад, діяча «прогресивної» української еміграції в Канаді П. Кравчука або визнаного фахівця з історії української трудової еміграції в Північну Америку А. Шлепакова та ін.), то у другій рубриці переважали статті з історії міжнародного революційного й комуністичного руху, зокрема щодо впливу на нього жовтневих подій 1917 р. у Росії (І.Гранчака, Б.Забарка, М.Іваницького, П.Калениченка, І.Мельникової, М.Семенчика, П.Соханя та ін.) і проблем будівництва соціалізму в країнах народної демократії (С.Антонюка, І.Кулинича, Л.Лещенка, С.Пархомчука, А.Чернія та ін.). Разом із тим із перших номерів журналу досить значна увага приділялася історії міжслов'янських зв'язків (В.Борис, І.Ганевич, Й.Грозієнчик), історії Другої світової війни й антифашистському руху Опору в зарубіжних країнах (М.Білоусов, В.Клоков, В.Коваль, А.Кудрицький, М.Погребний, Ф.Репринцев, М.Семиряга й ін.) та імперіалістичній зовнішній політиці західних держав, насамперед США (М.Білоусов, Г.Зибіна, Д.Сташевський, І.Черніков). Друкувалися поодинокі статті з новітньої історії окремих держав Заходу, переважно про страйковий рух пролетаріату й антинародну діяльність «буржуазних» партій та урядів – Англії

(В.Горбик), Туреччини (Ю.Боев), ФРН (В.Гулевич), Франції (Д.Філіпенко) та деяких інших.

Загалом за перші десять років існування «Українського історичного журналу» на його сторінках було опубліковано близько 100 наукових статей із всесвітньої історії. Перший відповідальний редактор часопису, завідувач відділу історії країн народної демократії Інституту історії АН УРСР Ф.П.Шевченко, обговорюючи у 1957 р. причини відставання деяких галузей науки, в тому числі досліджень із всесвітньої історії, стверджував, що головною причиною уповільненого розвитку суспільних наук в Україні є систематичне знищення національних кадрів унаслідок сфабрикованих «процесів», арештів, боротьби з вигаданим українським націоналізмом. «Бачачи долю багатьох літераторів, істориків, економістів, філософів, чимало людей боїться займатися суспільними науками», – зазначав Федір Павлович¹. До цього можемо додати, що ще більш обережними були історики у виборі тем та висвітленні питань історії зарубіжних країн і міжнародних відносин, які перебували під особливою увагою відповідних радянських органів і цензури. До того ж кількість дослідників всесвітньої історії в Україні була нечисленною, вони не мали єдиного наукового координаційного центру і були розпорошені, як правило, на кафедрах нової і новітньої або загальної історії у різних вищих навчальних закладах. А в системі республіканської АН питаннями всесвітньої історії займалися лише окремі наукові співробітники інститутів історії України та суспільних наук (м. Львів), до яких, щоправда, у 1978 р. приєдналися працівники Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн. А якщо врахувати, що основними дописувачами журналу були наукові співробітники Інституту історії України АН УРСР, де існували два невеликих спеціалізованих відділи – історії країн народної демократії та загальної історії і міжнародних відносин, то така ситуація була, на жаль, закономірною.

Незважаючи на змінену назву, згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 2 березня 1953 р., Інститут історії України почав іменуватися Інститутом історії, головним напрямом досліджень у ньому залишалася, як і раніше, історія України. 30 травня 1958 р. на засіданні секції історії, у рамках наукової сесії з питань розвитку гуманітарних наук в УРСР професор Київського університету А.О.Введенський саркастично зауважив на адресу інституту: «Несколько лет тому назад главный штаб нашей украинской исторической науки переменял вывеску. Почему? Ответшала старая вывеска и появилась новая вывеска. Вывеска была: Институт истории Украины. Теперь переменяли на – Институт истории. Что же изменилось? По существу, собственно, ничего не изменилось. В самом деле: пять докторов, а если считать Львов – шесть докторов, т.е. больше половины на Украине докторов исторических наук работают по истории Украины. Из 48 кандидатов 40 работают по истории Украины, 95% творческой продукции идет по истории Украины. Таким образом, по существу вывеску незачем было менять»².

Утім, попри вищенаведені критичні зауваження й щирі намагання розвинути різні напрями всесвітньої історії, такі спроби наштовхувалися на небажання керівників АН СРСР позбутися традиційної монополії на цю галузь, що було ще однією причиною її другорядності в Україні. У радянські часи, як відомо, питаннями всесвітньої історії займалися в основному наукові центри Москви і, частково, Ленінграда, яким було дозволено виписувати зарубіжну періодику та наукові видання, що зосереджувалися у спецфондах, доступ до яких провінціалам був обмежений. А республіканські історичні установи, як вважали у Москві, мали досліджувати історію відповідних республік, та і то переважно в контексті «боротьби за встановлення радянської влади» чи участі у цьому «встановленні» зарубіжних «інтернаціоналістів». Більше того, і автор цього матеріалу із власного досвіду може це засвідчити: будь-які більш-менш ґрунтовні наукові

розвідки українських істориків із всесвітньої історії не могли бути надрукованими в Україні без попереднього схвалення (рецензування) рукописів провідними науковими установами Москви. Наприклад, роботи з історії країн Центрально-Східної Європи та їх взаємовідносин рецензувалися, як правило, в Інституті слов'янознавства та балканістики АН СРСР. Звичайно, вони писалися в ті часи переважно російською мовою (навіть, коли йшлося про міжнародні зв'язки України), адже серед московських науковців були одиниці, які володіли українською мовою.

Ще однією з причин повільного розвитку досліджень з історії зарубіжних країн і міжнародних відносин в Україні було незнання багатьма українськими істориками провідних західноєвропейських та інших іноземних мов. Цікавими у зв'язку з цим є міркування відомого американсько-канадського історика українського походження І.Лисяка-Рудницького про інтелектуальні кваліфікації українських істориків радянських часів, висловлені ним у 1966 р. у статті «Довкола Міжнародного історичного конгресу у Відні». Згадуючи про розмову із членом радянської делегації на цьому конгресі у 1965 р. професором К.К.Дубиною – тодішнім директором Інституту історії АН УРСР, він досить високо оцінив свого випадкового співрозмовника як «досвідченого диспутанта» і «людину з чималим практичним розумом та життєвим досвідом», але водночас із здивуванням зауважив: «... Він (Дубина – *Авт.*) не володіє жодною західною мовою. Це саме було і з учасником Стокгольмського конгресу 1960 р., проф. В.Голобуцьким. Можна думати, що тут маємо справу не з відокремленими явищами, але з «нормальною» для сучасної української підрадянської інтелігенції справою. Російські історики, як правило, промовляли в Стокгольмі й Відні однією з трьох великих західних мов; зате «націонали» – Голобуцькі, Дубини, Гуссейнови – виступали мовою «старшого брата»... Важливе тут щось інше: в Радянській Україні можливо добитися визначного становища в академічній ієрархії без того, щоб знання світових мов було для людини практичною konieczністю. Отже, маємо тут справу з суспільством, яке навіть у своїй інтелектуальній верхівці ізольоване від зовнішнього світу. Закордонні подорожі, особисті зустрічі й контакти з чужоземцями, а навіть користування чужомовною літературою й досі не стали для українського підрадянського науковця щоденним хлібом»³.

Усе вищенаведене фактично прирікало історичні дослідження із всесвітньої історії в Україні на провінціалізм. Не випадково, наприклад, на розширеному засіданні дирекцій Інституту історії АН УРСР та Інституту історії партії при ЦК КПУ 2 листопада 1964 р., де обговорювалися заходи виконання постанови ЦК КП України 1964 р. стосовно роботи «УІЖу», члени редколегії часопису ставили питання про необхідність більше друкувати проблемних статей, висвітлення всіх періодів історії України, адже «журнал не читають» через те, що в ньому «70–80% становили матеріали новітньої історії, які більшість читачів взагалі не вважали за «історію», бо ці публікації не розкривали її «хід»⁴. Також говорилося про слабе висвітлення деяких аспектів всесвітньої історії та недостатню критику «буржуазної ідеології в історіографії». Причому останнє пояснювалося тим, що «не дають належної літератури», а стосовно самого рівня рецензій зазначалося, що в них «ніхто не дає своїх думок, більше переказ книг»⁵.

Ці ж проблеми залишалися невирішеними й у наступні роки, незважаючи на те, що «УІЖ» продовжував бути чи не основною творчою трибуною істориків республіки. Наприклад, із 1957 по 1972 рр. часопис опублікував лише близько 600 статей з історії України дорадянського періоду. А протягом 1973–1985 рр. кількість публікацій з історії дорадянської України скоротилася порівняно з попереднім періодом на 200 статей⁶.

Щодо висвітлення питань всесвітньої історії, то завдяки появі в журналі нових рубрик, наприклад, рубрики «Міжнародні зв'язки», а також залученню до

цього напрямку історичних досліджень молодих учених ситуація дещо поліпшилася. Більше того, у другій половині 1960-х – 70-ті роки журналом було надруковано найбільше матеріалів з історії зарубіжних країн і міжнародних зв'язків (близько 500), що пояснюється, мабуть, не стільки тим, що значний період цього часу – 1972–1979 рр. – його редакційний колектив очолював один із провідних українських полоністів П.М. Калениченко, а насамперед тою обставиною, що це були роки активної реалізації нового зовнішньополітичного курсу СРСР на основі «принципу пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму», тобто сприяння «прогресивним силам» (на відміну від часів М.Хрущова, коли генеральною лінією радянської зовнішньої політики був принцип мирного співіснування) і так званої брежнєвської доктрини «обмеженого суверенітету» щодо соціалістичних країн та період «розрядки міжнародної напруженості». Це, звичайно, не могло не внести корективи в проблематику досліджень із всесвітньої історії.

Саме на цей час припадає розгортання науково-координуючої діяльності створених у 1963 р. академічних наукових рад із проблем «Історії соціалістичного будівництва в європейських країнах народної демократії» та «Історії міжнародного робітничого і національно-визвольного руху». Наприклад, перша з них, реорганізована у 1967 р. у Наукову координаційну раду АН УРСР із питань історії європейських соціалістичних країн (голова – чл.-кор. АН УРСР І.М.Мельникова), координувала науково-дослідницьку діяльність понад 150 істориків академічних наукових установ та вузів України, в т.ч. близько 30 докторів наук, які розв'язували одне з пріоритетних у ті часи завдань радянської історичної науки – «глибокого вивчення закономірностей становлення і розвитку світової системи соціалізму, історії зарубіжних соціалістичних країн та їх спільного досвіду в будівництві нового життя, формування й удосконалення нових, соціалістичних міжнародних відносин»⁷. Саме вони були найбільш активними авторами статей із новітньої історії країн Центрально-Східної Європи в «Українському історичному журналі». Тут ми зустрічаємо численні публікації з повоєнної історії Польщі – І.Євсєєва, Л.Зашкільняка, П.Калениченка, В.Колесника, Ю.Макара, Л.Федоренка, В.Чугайова; Чехословаччини – А.Кізченка, І.Мельникової, І.Петерса, В.Павелко, С.Пруниці, В.Сухарева; Болгарії – В.Голуба, М.Знаменської, Е.Міщенко, В.Павленко, П.Соханя; НДР – М.Алексієвця, А.Зав'ялова, І.Кулинича; Румунії – І.Лісевича, Г.Марченка, С.Пархомчука; Угорщини – І.Гранчака, М.Держалюка, Л.Зрезарцевої, Ф.Ілку, Т.Клинченко, Б.Лукача, В.Худанича, Г.Шманька; Югославії – В.Даниленка та ін.

Важливим напрямом їх творчої роботи, у тому числі публікаторської діяльності на сторінках «УІЖу», було також висвітлення історичних (революційних) зв'язків і повоєнного співробітництва України з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Окрім великого значення, яке надавалося цьому аспектові історичних досліджень радянським керівництвом, в Україні актуальність цієї проблематики зумовлювалася також прикордонним положенням республіки, її безпосереднім сусідством із більшістю європейських країн т. з. «соціалістичного табору», історичними традиціями взаємин сусідніх, насамперед слов'янських народів та встановленням і розвитком широких міжнародних зв'язків та співробітництва у післявоєнний період.

Участь зарубіжних інтернаціоналістів у боротьбі за встановлення радянської влади в Україні, солідарність працюючого люду країн Західної Європи, Латинської Америки та інших регіонів світу з революційними подіями в Росії й Україні у 1917–1922 рр. та із СРСР у роки Великої Вітчизняної війни, діяльність масових громадських організацій – спілок і товариств дружби й культурного співробітництва з СРСР у зарубіжних країнах, історія становлення та розвитку двосторонніх зв'язків України із зарубіжними країнами в політичній,

економічній, науково-технічній, культурній та науковій сферах, роль громадськості, прикордонних зв'язків і т. з. «побратимського руху» окремих областей і міст України та соціалістичних країн у зміцненні їх дружби і співробітництва, участь України у співробітництві СРСР із країнами «соціалістичної співдружності» в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) – висвітлення цих та деяких інших подібних пріоритетних тем марксистської історіографії займало у другій половині 1960-х – 70-ті роки помітне місце на сторінках «Українського історичного журналу». Причому найбільше статей стосувалися історії радянсько-польських (І.Белякевич, В.Бойко, В.Густинська, Н.Індутна, П.Калениченко, В.Колесник, І.Лісевич, В.Нерод, Л.Чекаленко), радянсько-болгарських (Ф.Гольдін, М.Знаменська, А.Мартиненко, П.Сохань, М.Станчев, М.Турівненко), радянсько-чехословацьких (В.Бухонський, С.Віднянський, А.Джеджула, І.Жученко, В.Любченко, В.Павелко, С.Пруниця, О.Хланта), радянсько-угорських (Л.Зрезарцева, Ф.Репринцев, П.Халус, В.Худанич), радянсько-німецьких (НДР) (Б.Грановський, І.Кулінич, Н.Кривець), радянсько-румунських (С.Бодян, С.Семчинський) відносин та участі в їх розвитку України. Незважаючи на надмірну заідеологізованість і прокомуністичну спрямованість цих статей, вони стали основою досить серйозних узагальнень щодо ролі історичних традицій та особливостей участі окремих республік СРСР, зокрема України, у міжнародних відносинах, а головне – підготували ґрунт для подальшого поглибленого вивчення питань всесвітньої історії і міжнародних відносин в Україні.

Пожвавленню досліджень із всесвітньої історії, в тому числі публікації їх результатів на сторінках «УІЖу», сприяли зарубіжні наукові відрядження українських істориків, передусім у соціалістичні країни, та їх участь у міжнародних конференціях за кордоном, що почалися ще з другої половини 1950-х років і значно активізувалися у 60–70-х роках, у тому числі і в окремі західні держави⁸. Це, зокрема, сприяло більш широкому введенню у науковий обіг здобутків зарубіжної історіографії та оригінальних архівних джерел і нових документальних зарубіжних матеріалів.

Цьому сприяло й друкування з початку 60-х років журналом наукових розвідок окремих зарубіжних учених, зокрема представників історичної науки соціалістичних країн, а також української діаспори Канади. Так, лише за перші 10 років існування часопису на його сторінках було надруковано близько 20 статей відомих істориків, а також членів керівництва комуністичних партій Болгарії (Б.Болгаранова, Д.Крумova), НДР (П.Фрейліна, Й.Цельта, М.Бенсінга), Польщі (А.Брожека, В.Серчика, Г.Яблонського, М.Яворського), Румунії (Б. Белтяну), Угорщини (Д.Немеша, Д.Фаркаша), Чехословаччини (Й.Грозієнчика, В.Славіка) та Канади (П.Кравчука). Практика залучення іноземних авторів, у тому числі і з деяких західних держав, для публікації своїх наукових статей на сторінках «Українського історичного журналу» продовжувалася і в наступні роки.

Все це не могло не вплинути на поглиблення й розширення наукових досліджень українських учених із всесвітньої історії як в хронологічному й історико-географічному, так і в проблемно-тематичному плані, про що свідчить й аналіз доробку «УІЖу» в цьому напрямку.

Із другої половини 1960-х років, наприклад, у журналі з'являються оригінальні наукові розвідки про боротьбу іллірійських племен із державами Балканського півострова у VII–III ст. до н.е. (О.Мальований), з історії русько-угорських відносин у IX і XI ст. (Г.Магнер, Я.Штернберг) та міжнародні відносини Київської Русі й Польщі у X ст. (О.Головко), російсько-українсько-балканські зв'язки у XVIII ст. (В. Кабузан) і XIX ст. (О.Позіна, Ю.Фомін, Л.Ляшенко, О.Павлюченко, В.Зайцев), реформаційний рух у Франції в першій половині XVI ст. (Л.Нестеренко), угорський національно-визвольний рух на чолі з Ференцем Ракоці II (Я.Штернберг), антивоєнні ідеї Е.Роттердамського (Л.Урманова),

відносини між США, Англією та Францією в кінці XVIII ст. (Є.Сєдих), з історії Паризької Комуни (О.Літківський, І.Виговський, В.Сарбей, Д.Свечарников, Д.Урсу), про економічне становище Греції напередодні Балканських війн (М.Кірсенко) та деякі інші нетипові для радянської історіографії питання середньовічної та нової історії окремих європейських держав. Хоча переважна більшість матеріалів і надалі стосується проблем новітньої історії зарубіжних країн. Щоправда, розширяється їх географія: з'являється все більше публікацій з історії країн Латинської Америки (О.Вітрученко, А.Стрілко, Н.Володіна, В.Кириченко), Азії (І.Черніков, П.Кіпренко, Л.Лещенко, В.Нагайчук, О.Лукаш, А.Пасько), арабського Сходу (В.Зайцев, Г.Зибіна, Б.Гуменюк, Ю.Гуров), Африки (І.Бондаренко, В.Будяков, В.Гура, М.Косухін, М.Несук, А.Дяченко).

Значне місце на сторінках «Українського історичного журналу» займали історичні нариси про життя й діяльність визначних постатей всесвітньої історії, насамперед діячів міжнародного робітничого, комуністичного і національно-визвольного руху. У ньому, зокрема, вміщувалися статті про Д.Благоева, Я.Ганецького, А.Грамші, Г.Димитрова, В.Скотта, С.Ворцеля, Жан-Жака Руссо, У.Галлахера, Т.Кампанеллу, В.Піка, К.Готвальда, Ж.Лябурб, Я.Гуса, Ф.Меренга, Ю.Бруна, А.Христова, Е.Тельмана, Б.Шмерала, Дж. Коннолі, Л.Корвалана, М.К.Ататюрка, Зд. Неєдлого, Б.Куна, К.Сверчевського, Т.Мора, В.Коларова, Хо Ши Міна, Е.Кліму, Ф.Я.Кона, Л.К.Престеса, Я.Шверму та інших відомих і менш відомих історичних осіб.

Певні позитивні зрушення щодо тематичної спрямованості й наукового рівня дослідження українськими науковцями проблем всесвітньої історії намітилися після проголошення незалежності України, хоча тривалий посткомуністичний трансформаційний період, що продовжується донині, накладає відчутний відбиток на усі галузі інтелектуального життя, в тому числі й на розвиток вітчизняної історичної науки, де все ще тривають пошуки нових методологічних, тематичних та історіографічних парадигм. І все ж, однією з помітних сучасних тенденцій її еволюції стало зростання інтересу українських дослідників, зокрема молодих, до питань історії зарубіжних країн та міжнародних відносин, які впродовж тривалого часу фальсифікувалися і на початок 1990-х років виявилися деформованими численними «білими» і «чорними» плямами. Свідченням цього є, наприклад, і той факт, що серед 192 докторських і 1243 кандидатських дисертацій з історії, захищених за перші 10 років державної незалежності в Україні, понад 10% стосувалися проблем всесвітньої історії: лише з новітньої історії за спеціальністю «Всесвітня історія» було захищено 24 докторські і 112 кандидатських дисертацій, з яких 15 докторських і 84 кандидатських дисертацій тематично стосуються неслов'янських народів Європи, а також країн Північної та Південної Америки і навіть Австралії⁹.

Про це свідчить і аналіз публікацій «Українського історичного журналу» за роки незалежності. Насамперед слід зазначити як позитивний факт те, що у журналі час від часу з'являлися нові тематичні рубрики – «Проблеми медієвістики», «Україна і слов'янський світ», «Історія в особах», «З історії релігії та церкви», «З історії Другої світової війни», «Маловідомі сторінки історії», «Україна і світ», «Пошуки і знахідки», «Питання вітчизняної історії в зарубіжних дослідженнях» та деякі інші, в яких на основі поступового засвоєння новітніх методів і методик наукової роботи авторами висвітлювалися окремі питання всесвітньої історії, в тому числі такі, що раніше обходилися українськими істориками та редколегією. Всього, за нашими підрахунками, впродовж 1991–2007 рр. на сторінках часопису було надруковано понад 180 наукових статей, повідомлень, історіографічних оглядів та рецензій із всесвітньої історії.

Зокрема, позитивним й давно очікуваним фахівцями явищем стала поява на сторінках журналу окремих досліджень з античної історії, візантиністики та

орієнталістики. Насамперед ідеться про низку публікацій відомого українського антикознавця В.Зубаря про історію Північного Причорномор'я наприкінці II – на початку III ст., союз грецьких міст Боспору Кімерійського, військово-організацію в Тавриці та рецензії на його монографії про розвиток Херсонесу Таврійського (1991. – №3; 1992. – №6; 1995. – №6; 1996. – №4; 1997. – №5; 1998. – №1; 1999. – №1) і дискусійний огляд кримських науковців В.Кутайсова та С.Ланцова щодо дослідження Херсонесу Таврійського (2007. – №5), розвідки В.Ставнюка про роль античних студій у формуванні історико-філософських поглядів М.Драгоманова (1998. – №6), О.Хворостяного про характер культу Зевса Сотера на Боспорі в перші століття нової ери (2002. – №6), О.Одріна про історію транспортного флоту Ольвійської держави доримського часу (2003. – №1) та публікацію О.Романової про культ фараона у стародавньому Єгипті (2000. – №7), статті А.Поппе про візантійсько-руський трактат 987 р. (1990. – №6), Л.Кушинської про джерело права русько-візантійських угод X ст. (1999. – №6), П.Пеняка про ремісничі об'єднання Русі та Візантії (1995. – №1) і О.Моці про рівні міжнародних відносин та напрями контактів Київської Русі і країн Європи (2007. – №1), дослідження В.Пуцько про візантійсько-київську спадщину в культурному розвитку Великого князівства Литовського (1998. – №5) та О.Галенка про татарські набіги на українські землі (2003. – №6).

На жаль, і сьогодні однією із найбільш нерозвинутих ланок української історіографії залишається медієвістика, зокрема вивчення проблем середньовічної європейської історії. На сторінках «УІЖу» за роки української незалежності ми знаходимо лише близько десяти статей із цієї проблематики: Я.Федорук «Австрія в східноєвропейській політиці 1654 р. (1995. – №4), Ф.Шабульдо «Битва біля Синіх Вод 1362 р.: маловідомі та незнані аспекти» (1996. – №2), О.Казаков «Битва на річці Ведроші 14 липня 1500 р.» (1998. – №5), Н.Подалаяк «Битва за Балтику» і зміни в торговій політиці Ганзи в XV–XVI ст.» (2002. – №2), В.Зема «Флорентійська унія та автокефалія церкви» (2003. – №1) і «Папа Григорій Великий у лабетах легенд та історіографії» (2007. – №1), В. Василенко «Литовсько-московські угоди 70-х – 80-х рр. XIV ст. (спірні проблеми історії Східної Європи)» (2005. – №6), М. Нишпора про щоденне життя італійців у Львові наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. (2007. – №4) та Т.Яковлевої про кримсько-турецький фактор у політиці гетьманів України у XVII ст. (2003. – №2). Заслужують також на увагу рецензія А. Портнова на оригінальну працю Д.Наливайка «Очима Заходу: рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.» (2003. – №1) та огляди І.Возного «Середньовічний Хотин у вітчизняній та зарубіжній історіографії» (2005. – №3) і М.Петрова «Записки іноземців XV–XVIII ст. як важливе джерело з історії Кам'янця-Подільського» (2007. – №2).

Втім дедалі частіше предметом дослідження українських науковців, у тому числі на сторінках «Українського історичного журналу», стають проблеми нової історії. Насамперед слід відзначити низку ґрунтовних публікацій із введенням до наукового обігу нових історичних джерел, у тому числі зарубіжного походження, про українсько-російські та українсько-польські відносини у XVII–XVIII ст. відомих українських дослідників козацької доби А.Бульвінського, В.Горобця, О.Гуржія, П.Даниляка, В.Матях, П.Саса, В.Смолія, В.Степанкова, Т.Чухліба, історіографічні міркування про українсько-російські відносини Ю.Мицика і О.Удода та джерелознавчу розвідку В.Скиби про українсько-польські стосунки тієї доби, а також оригінальну статтю Л.Зашкільняка «Україна між Польщею й Росією: історіографія та суспільна свідомість» (2005. – №5).

Традиційно не залишилися поза увагою журналу міжнародні зв'язки України з іншими державами світу, зокрема, українсько-турецькі (Л.Мельник) та українсько-шведські (Б.Хеггман) стосунки часів Пилипа Орлика, українсько-словацькі культурно-освітні зв'язки у XVIII ст. (М.Даниш), українсько-бессарабсь-

кі торговельні зв'язки першої половини XIX ст. (В.Томулець), міжнародний транзит через землі Наддніпрянської України першої половини XIX ст. (Т.Гончарук), українсько-південнослов'янські ідейні взаємовпливи другої половини XIX ст. (А.Копилов, А.Заводовський), українсько-французькі культурні взаємини кінця XIX ст. (О.Кураєв), а також російсько-сербські дипломатичні відносини кінця XIX ст. (В.Зайцев). Високу позитивну оцінку на сторінках часопису отримали ґрунтовне дослідження В. Станіславського про проблеми стосунків Запорізької Січі і Речі Посполитої у 1686–1699 рр. у контексті міжнародних відносин зазначеного періоду у Східній Європі (К.Кочегаров), монографічні праці М. Варварцева про українсько-італійські політичні й культурні взаємини кінця XVII – початку XX ст. (Б.Гончар, А.Мартинів) та книжка К.Бацака про італійську еміграцію в Україні наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст. (А.Мартинів). Багатий і новий фактографічний матеріал, на якому ґрунтуються ці публікації, спростовує, окрім усього іншого, історіографічний міф про «забуту» Європою у так званий бездержавний період (XVIII–XIX ст.) Україну як окремішній національно-культурний масив, адже і тоді, як свідчать новітні наукові розробки вітчизняних істориків, українські землі продовжували відігравати важливу роль у торговельно-економічних, громадсько-політичних й культурно-духовних взаєминах із країнами як Заходу, так і Сходу.

Саме ширшими можливостями вивчення й залучення зарубіжних документальних матеріалів та літератури і необхідністю переосмислення низки подій та уявлень минулого з погляду сьогодення обумовлюються зростання інтересу українських істориків до питань нової історії країн Європи та Америки, а також Росії. І хоча таких публікацій на сторінках «УІЖу», зважаючи на непересічне значення нових історичних явищ і подій модерної історії в розвитку людської цивілізації (великі географічні відкриття, відродження, гуманізм, ренесанс, реформація, контрреформація, просвітництво, романтизм, революції, державність, націоналізм, науково-технічний прогрес тощо¹⁰), все ще небагато, втім їх поява є свідченням поступової ліквідації існуючого в українській історіографії перекосу в бік новітньої, насамперед політичної історії.

Серед публікацій із нової історії зарубіжних країн років української незалежності можна виділити статті Ю.Барабанова і О.Дьоміна «До передісторії першого військово-політичного союзу в Європі на початку XVII ст.» (1997. – №6), М.Варварцева «Захід та слов'янство у політичній спадщині Джузеппе Мадзіні» (2004. – №4), В.Волковинського «Східна (Кримська) війна 1853–1856 рр. і Україна» (2004. – №6), Г.Гедьо «Дипломатична діяльність І.Каподістрії та його роль у формуванні державної адміністрації Греції» (2006. – №2), О.Кураєва «Український чинник у системі політичних інтересів Відня та Берліна (1843–1914)» (2006. – №1), Н.Терентьевої «Філікі етерія» та його роль у грецькому національно-визвольному рухові першої чверті XIX ст.» (2006. – №1), О.Осіп'яна «Реляція львівського католицького архієпископа Яна Анджея Прухницького (1622 р.) як джерело з історії вірменської громади Львова» (2006. – №2), В.Ададунова «Концепція трьох польських королівств Роландра та її співвідношення із зовнішньополітичною доктриною французького уряду під час війни 1812 р.» (2007. – №1) і В.Сідака «Діяльність спецслужб Австро-Угорщини й Німеччини на українських землях Російської імперії (кінець XIX – початок XX ст.)» (1997. – №6), а також дослідження з історії Росії В.Орлика «Державні селяни в податковій політиці Російської імперії в кінці XVIII – середині XIX ст.» (2007. – №1), Ю.Волошина «Урядова політика щодо російських старобридців на Стародубщині у XVIII ст.» (2006. – №1), В.Пашенко та Т.Нагорної «Л.М. Толстой і духобори: основні етапи взаємин наприкінці XIX – на початку XX ст.» (2006. – №3), С.Любиченковського «Організація губернаторської влади в європейській частині Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст.»

(2007. – №4), Г.Баженової «Зміни у фаховій підготовці істориків у російських університетах 60–70-х рр. XIX ст.» (2007. – №5), Н.Щербак «Єврейське питання у внутрішній політиці царизму наприкінці XVIII – у першій чверті XIX ст.» (2004. – №6), А.Тихонова «Єврейські погроми 1881 р. в українських губерніях Російської імперії» (2007. – №5) та деякі ін.

І все ж безумовним лідером серед періодів *всесвітньої історії* на сторінках «Українського історичного журналу» залишається новітня історія, якій присвячено близько 60% усіх публікацій із цього напрямку історичних досліджень. І це, мабуть, є цілком виправданим і закономірним явищем. Адже, по-перше, новітня історія людства, зокрема XX ст., є одним із найбільш складних, динамічних і багатих на важливі події періодів європейської та світової історії. По-друге, цей багатогарний в чому переломний період в історії європейської та світової цивілізації зазнав найбільшої фальсифікації і спотворення в історичній, зокрема радянській науці, був і подекуди все ще залишається найбільш заполітизованим на сторінках численних наукових праць і навчальних та науково-популярних видань. У зв'язку з цим можемо стверджувати, що у вітчизняній історіографії новітньої історії і міжнародних відносин із проголошенням незалежності України розпочався дійсно новий етап розвитку.

Насамперед, із переходом на нові методологічні позиції історичних досліджень вченими-істориками України було відкинуто марксистсько-ленінський формаційний підхід щодо вивчення історії людства та схему періодизації новітньої історії країн Європи й Америки, в основі якої лежали так звані «етапи загальної кризи капіталізму». Зокрема, одностайно відкинувши основний постулат радянської історіографії про «всесвітньо-історичне значення Великої Жовтневої соціалістичної революції 1917 р., яка поклала початок новітньому періоду *всесвітньої історії*», українські історики (С.Віднянський, С.Кульчицький, О.Реєнт, А.Трубайчук, В.Фісанов та деякі ін.) сконцентрували свою увагу на Першій світовій війні як вирішальній події XX ст., або т. з. «сучасної історії» чи «світової політики». І хоча серед істориків існують розбіжності щодо визначення нижньої межі новітнього періоду *всесвітньої історії* (одні дослідники пов'язують її з початком Першої світової війни, інші – з її закінченням), але спільним є усвідомлення того, що саме Велика війна «стала проявом найбільшої кризи європейської цивілізації і відкрила нову епоху в історії людства – період новітньої історії»¹¹. Серед українських істориків також утвердилася одностайність щодо періодизації новітнього часу *всесвітньої історії*: вони сходяться на тому, що перший період новітньої історії завершується закінченням Другої світової війни у 1945 р. і початком періоду т. з. «холодної війни», другий – наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр., коли внаслідок краху тоталітарно-комуністичних режимів і закінчення «холодної війни» знову відбулися глибокі геополітичні зміни у світі, що все більше інтегрується й глобалізується у XXI ст., які поклали початок третьому, сучасному етапу новітньої історії людства.

Щодо відображення різних питань й аспектів сучасного світового розвитку на сторінках «Українського історичного журналу» за роки незалежності України, то найбільша увага приділялася ним висвітленню першого періоду новітньої історії – від початку Першої і до закінчення Другої світових війн. Причому в журналі друкувалися статті як з історії Першої (на жаль, ми знайшли там лише одну публікацію – А.Лимара про участь російського експедиційного корпусу у Франції в бойових діях Першої світової війни (2000. – №1) та Другої (досить широко представлена на сторінках журналу проблематика Другої світової війни висвітлюється в окремій статті О.Є.Лисенка в цьому номері, тому її аналіз ми свідомо упускаємо) світових війн, так і з історії міжнародних відносин і розвитку окремих держав світу у міжвоєнний період.

Саме цей, малодосліджений у минулі роки двадцятирічний період новітньої історії, коли світ пройшов шлях від становлення до краху Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин, від післявоєнної кризи до стабілізації, а далі до великої депресії, з якої деякі країни так і не вийшли до 1939 р., від посилення демократичних настроїв і спроб розбудови та зміцнення парламентських систем влади в цілому ряді держав до встановлення тоталітарних режимів, зайняв досить значне місце серед публікацій журналу. Ідеться, наприклад, про політику відродженої після Першої світової війни Польської держави щодо «українського питання» (В.Комар), стосовно протестантських конфесій (Я.Вовк) і щодо православної церкви й українців (Н.Стоколос) та діяльність українських політичних партій у парламенті Польщі (О.Зайцев) у міжвоєнні роки, а також історіографічний огляд про основні проблеми й напрями наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці з історії українсько-польських відносин міжвоєнного періоду (С.Віднянський) та розгорнуту рецензію на монографію Л.Алексієвець «Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926» (С.Віднянський та О.Рубльов), про українське питання в політиці міжвоєнної Чехословаччини (С.Віднянський), розробку білогвардійськими урядами А.Денікіна та П.Врангеля проектів земельної реформи у 1919–1920 рр. (С.Корновенко), загострення політичної ситуації у Франції після закінчення Першої світової війни (Б.Ачкіназі) та деякі інші суперечливі явища міжвоєнної історії окремих зарубіжних країн.

Дослідники цього періоду започаткували, в тому числі і на сторінках «УІЖу», практично недосліджений і фактично заборонений у минулі роки напрямок – вивчення зовнішньополітичної й дипломатичної діяльності урядів різних державних утворень на території України доби національно-визвольних змагань українського народу у 1917–1922 рр. Значний науковий та суспільно-політичний інтерес у цьому відношенні становлять, наприклад, опубліковані в журналі статті В. Павленко «Дипломатична місія Української Народної Республіки в Болгарії (1918–1920 рр.)» (1992. – №12), Б.Гончара та Н.Городньої «Відносини між Францією і УНР (грудень 1918 – квітень 1919 рр.)» (2000. – №2), Т.Єременко «Політичні та дипломатичні відносини Радянської України з Польською Республікою (1921–1923 рр.)» (1998. – №4), О.Лупандіна «Дмитро Дорошенко – міністр закордонних справ Української держави 1918 р.» (1998. – №2), Є.Перепелиці «Деякі аспекти дослідження українсько-італійських відносин у 1900–1920 рр.» (2005. – №2), Е.Єкабсонс «Латвійсько-українські зв'язки за доби УНР» (2006. – № 2), Г.Єфименка «Економічні аспекти національної політики Кремля щодо радянської України (1918–1919 рр.)» (2006. – №2), І.Матяш та Ю.Мушки «Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині (1919–1924 рр.)» (2006. – №1) та В.Соловйової «Консульська служба УНР у Центрально-Європейському регіоні» (2006. – №3).

Ціла низка статей в «Українському історичному журналі» продовжує тему взаємовідносин українців зі світом через призму історії української міжвоєнної еміграції та діаспори в зарубіжних країнах і національних меншин в Україні, що теж є новим напрямом історичних досліджень, започаткованим у роки української незалежності. Це, наприклад, публікації Л.Васильєвої про українську діаспору у Польщі, С.Віднянського – українську еміграцію в міжвоєнній Чехословаччині, І.Піддубного – політичне життя українців Північної Буковини у перше міжвоєнне десятиліття в Румунії, С. Віднянського та І. Сюська – русинів-українців в Чехо-Словаччині, В.Євтуха, О.Ковальчук, О.Лещенко та П.Тронецька – українську діаспору в Канаді, М. Лендъел – участь американських українців у діяльності органів державної влади та політичних структур США, С.Шабельцева – українську еміграцію в Аргентині, Т.Крамарчук – українську діаспору в республіці Башкортостан, О.Уткіна – релігійні організації української діаспори.

спори в країнах Заходу, Р. Кушнежа – участь українців Польщі в допомогивих акціях проти голодомору в Україні, Т.Вронської і Т.Осташко – участь української діаспори в акціях протесту проти голодомору в УСРР 1930-х рр. та Т.Вронської про допомогу Україні з боку українських громад США і Канади в роки Другої світової війни. Становищу та ролі національних меншин в Україні у внутрішньополітичному й міжнародному житті, у свою чергу, присвячені опубліковані в журналі статті Л.Якубової про українських греків, Ю.Зінченка – кримсько-татарську проблему, С.Свистовича – громадські об'єднання національних меншин України в період непу та деякі інші матеріали.

Наступні, повоєнний і сучасний періоди новітньої історії зарубіжних країн на сторінках «Українського історичного журналу» висвітлені значно менше. Щоправда, рідколегією друкувалися насамперед актуальні наукові розвідки з дискусійних в історіографії подій і явищ зарубіжної історії. До таких, наприклад, можна віднести статті В.Кириченка «С.Альєнде і А.Піночет: моделі розвитку Чілі» (1992. – №3), С.Федуняка «Концепція «середньої держави» у зовнішній політиці Канади» (1995. – №5), В.Пронька «Угорщина. Трагедія 1956 р.» (1997. – №5), С.Горбача «Деякі аспекти відносин між Ватиканом та СРСР після Другої світової війни (1945–1953 рр.)» (1998. – №6), А.Трубайчука і О.Черевко «Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979–1990 рр.» (1999. – №№2, 3), І.Цепенди «Операція «Вісла» в польській історіографії» (2002. – №3), Ю.Зубкової «Еволюція соціального вчення католицької церкви у 60–70-ті рр. ХХ ст. та механізм його реалізації (на прикладі Латинської Америки)» (2002. – №6), О.Шведа «Проблеми національної ідентичності країн Скандинавії в контексті процесу європейської інтеграції» (2007. – №2).

Ґрунтовною публікацією Р.Симоненка «Про геополітичний фактор в історії України» (2001. – №3) було започатковано в журналі дискусію щодо ролі і місця України на міжнародній арені, зокрема про теоретико-концептуальні підходи та перспективи дослідження сучасних міжнародних відносин і зовнішньої політики України та її еволюції за роки незалежності (статті Т.Герасимчук (2006. – №5), С.Віднянського та А.Мартінова (2001. – №4, 2006. – №4). Друкувалися також окремі матеріали про зовнішню політику провідних держав у сучасному, постбіполярному світі – США, Великої Британії, ФРН, Франції, а також історіографічний огляд Г.Докашенко про міжнародні зв'язки України в доробку сучасних вітчизняних істориків (2005. – №5).

Значне місце у роки української незалежності відводилось «Українським історичним журналом» питанням вітчизняної історії в зарубіжних дослідженнях. На сторінках часопису, зокрема, можна зустріти корисні для дослідників історіографічні матеріали: від аналізу польської історичної літератури про українське козацтво (1991. – №5) і постать Михайла Грушевського (2006. – №5), висвітлення зарубіжною історіографією зовнішньополітичної діяльності уряду Б.Хмельницького (1995. – №4), праць західних вчених про фашистську окупацію України (1994. – №5) та сучасну англо-американську історичну літературу про партизанський рух в Україні в 1941–1945 рр. (1990. – №5) до характеристики нових зарубіжних публікацій з історії національного питання (1992. – №5) і голод 1932–1933 рр. в Україні (2006. – №3) та праць американських учених про незалежну Україну (1995. – №2). Друкувалися також наукові розвідки відомих зарубіжних вчених-українознавців, наприклад, О.Субтельного про порівняльний підхід у дослідженні постаті Мазепи (1991. – №2), П.Магочия про українське національне відродження (1991. – №3), І.Борщака про Пилипа Орлика і Францію (1991. – №№8, 9, 11), А.Жуковського про політичну і публіцистичну діяльність М.Грушевського на еміграції (2002. – №1), А.Процик про російський націоналізм і українське питання в добу революції і громадянської вій-

ни (2002. – №№4, 5), Дж. Мейса про штучний голод 1933 р. у радянській Україні (2007. – №1) та ін. А серед публікацій про історичних осіб зарубіжних країн та іноземних істориків у журналі знаходимо матеріали про Ю.Пілсудського (1992. – №4), Касим-бея (2002. – №3), О.Рігельмана (1991. – №1), О.Шпенглера (2006. – №6), Л.Винара (2007. – №2), А.Тойнбі (2007. – №5), А.Гуревича (2007. – №4), хоча такі статті варто друкувати частіше.

Нарешті, на особливу увагу заслуговують статті методологічного характеру, що можуть стати важливим імпульсом й для подальшого розвитку досліджень із всесвітньої історії в Україні: В.Смолія «Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті» (1991. – №5), С.Кульчицького «Історія і час. Роздуми історика» (1992. – №4), Г.Касьянова «Нація і націоналізм: слова і терміни» (1999. – №2), О.Реєнта «Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу» (1999. – №3), В.Потульніцького «Українська та світова історична наука: рефлексії на межі століть» (2000. – №№ 1–4), С. Стельмаха «Інтеграційні процеси в європейській історичній науці наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.» (2005. – №5), Л.Таран «Проблеми епістемології історії: від позитивізму до постмодернізму (на прикладі французької, російської, української історіографії)» (2007. – №2).

Підсумовуючи аналіз публікацій «Українського історичного журналу» із всесвітньої історії (звичайно, не претендуючи на його повноту і всебічність), слід насамперед зазначити, що їх географічний, хронологічний і тематичний зрізи свідчать, що протягом півстолітньої діяльності часопису наукові пріоритети й уподобання українських істориків у цьому відношенні змінювалися, і це цілком зрозуміло. Втім, можна стверджувати, що, по-перше, за нашими підрахунками, найбільше публікацій стосувалися історії окремих зарубіжних країн, серед яких безумовним лідером є Польща (близько 70 публікацій), а наступними в десятці держав за науковим інтересом ідуть Болгарія (близько 50 статей), Німеччина, Чехословаччина та США (кожній країні присвячено понад 30 публікацій), Угорщина, Франція й Англія (від 20 до 30 статей), Канада та Румунія (кожній країні присвячено майже по 10 публікацій). Історії балканських країн і народів присвячено усього 15 публікацій, державам Латинської Америки – 12, країнам Африки та Азії – майже по 10 статей. По-друге, за хронологічним зрізом безумовне лідерство займає новітня історія зарубіжних країн, конкретним проблемам якої присвячено понад 75% усіх публікацій із всесвітньої історії в журналі, тоді як питанням нової історії – близько 10%, дослідженням проблем середньовічної європейської історії та стародавньої античної історії й аналізу зарубіжної історіографії – приблизно по 5% публікацій. І, нарешті, за тематичною спрямованістю найбільше публікацій у журналі було присвячено історії міжнародних відносин (переважно новітнього часу), міжслов'янським зв'язкам, а також діяльності міжнародних організацій, історії Другої світової війни, питанням інтернаціоналізму та пролетарської солідарності. На жаль, головним об'єктом більшості публікацій з новітньої історії зарубіжних країн і міжнародних відносин була політична складова тих чи інших тем, а чинники гуманістичного характеру залишалися поза увагою істориків. Мабуть, саме тому на право дослідження новітньої історії претендують також і політологи, соціологи та ін., мотивуючи це специфікою сучасних економічних, соціальних та політичних процесів у сучасному світі, що характеризується якісно відмінним етапом в розвитку людства – становленням так званого постіндустріального або інформаційного суспільства. Але все ж, пріоритет у комплексному вивченні актуальних проблем новітньої історії повинен залишатися саме за історичною наукою. Звичайно, виведення за межі політики проблем всесвітньої історії пов'язане насамперед з труднощами методологічного характеру, оскільки концептуальних напрацювань у цьому напрямі радянська наука не залишила. Зарубіжна наукова

думка просунулася значно вперед у цьому питанні, впевнено використовуючи сучасний дослідницький інструментарій та освоюючи такі донедавна екзотичні для нас напрями, як соціальна й інтелектуальна, гендерна історія, історія побуту і повсякденності, наративна історія тощо. Водночас українські вчені роблять лише перші спроби синхронізувати свої зусилля з відповідним рівнем світової історичної науки. В українській історичній науці, наприклад, не отримали поширення ні цивілізаційна модель світової історії, ні модерні чи постмодерні методологічні підходи, в основі яких лежать насамперед духовно-гуманістичні історичні цінності та культурні здобутки, що чинять вирішальний вплив на еволюцію народів світу.

Отже, на наш погляд, у цілому проблематика *всесвітньої історії* все ще залишається слабкою ланкою сучасних історичних досліджень на сторінках «Українського історичного журналу», як, звичайно, й у вітчизняній історичній науці взагалі. Про це свідчить і загальне співвідношення матеріалів із вітчизняної та зарубіжної історії, що опубліковані часописом. Зокрема, серед понад 13 тис. наукових статей і повідомлень, історіографічних оглядів, рецензій та наукової інформації, опублікованих журналом за роки його існування, лише близько однієї тисячі стосувалися проблем *всесвітньої історії* та міжнародних відносин, що становить всього 7,4% усіх опублікованих ним за 50 років матеріалів. Навіть у роки горбачовської «перебудови й нового політичного мислення для нашої країни і для всього світу» та за перші 10 років незалежності України – впродовж 1987–2001 рр., серед надрукованих у журналі 2379 наукових статей і матеріалів, лише близько 6% (143 матеріали) були присвячені проблемам *всесвітньої історії*, переважно міжнародним зв'язкам, історії зарубіжних (в основному, соціалістичних) країн та питанням вітчизняної історії в зарубіжних дослідженнях. Причому і за роки української незалежності, незважаючи на певні позитивні моменти, це співвідношення залишилося практично незмінним. Мабуть, показовим у цьому плані є і те, що сьогодні серед 20 членів редколегії журналу лише двоє є фахівцями із *всесвітньої історії*.

Можливо, це є відображенням реального стану вітчизняної історичної науки, коли цілком закономірно після здобуття Україною незалежності та відмови від марксистської й імперської парадигм в історіографії зусилля українських істориків були спрямовані насамперед на ліквідацію й об'єктивне висвітлення «білих плям» історії України. Але сьогодні вже не може не викликати занепокоєння явний перекис у дослідницькій тематиці історичних студій, в якій переважує вітчизняна історія, котра розглядається, як правило, у вузьких національних рамках без врахування регіонального, європейського та світового контекстів. Це пояснюється також малочисельністю вітчизняних фахівців з *всесвітньої історії*, відсутністю в Україні впливових історичних шкіл з цього напрямку (за винятком, можливо, слов'янознавства) та суттєвих змін у системі організації наукових історичних досліджень у державі, яка продовжує функціонувати переважно в рамках академічних інститутів і відповідних кафедр університетів. В Україні, наприклад, до цього часу не засновано окремого академічного інституту *всесвітньої історії*, хоча розмови про необхідність його існування ведуться з перших років української незалежності, навіть приймалися відповідні постанови Президії НАН України¹². Про другорядне значення досліджень із *всесвітньої історії* в Україні свідчить і те, що серед членів Національної академії наук України сьогодні є всього два члена-кореспондента з цього напрямку історичної науки, причому останній конкурс на обрання в академію за спеціальністю «*Всесвітня історія*» відбувся майже чверть століття тому – у 1985 р.

Втім, мабуть, сьогодні вже настав час для вчених-істориків України як великої суверенної європейської держави рішуче повернутися обличчям до наших сусідів, Європи і світу. Адже сучасна українська історіографія проблем *всесвітньої іс-*

торії має, нарешті, сприятливі умови для розвитку. Постійне декларування європейського курсу України її політиками також орієнтує та коригує напрями дослідження вітчизняних істориків. Окрім так званого соціального замовлення, значну роль відіграють і специфічні потреби сучасної історіографії, які вимагають не лише інтегрування української історії в загальноєвропейський і загальносвітовий контекст, а й створення власного цілісного погляду на хід розвитку цивілізації й актуальні проблеми всесвітньої історії. Зокрема, у зв'язку з цим мабуть цілком справедливим є твердження відомого фахівця із сучасної зарубіжної та української історіографії професора Леоніда Зашкільняка про те, що «національна історіографія, яка неспроможна створити власної візії навколишнього світу, не може повноцінно обслуговувати інтелектуальні потреби власного народу»¹³.

Будемо сподіватися, що і «Український історичний журнал» як головний репрезентант вітчизняної історичної науки, причому усіх її напрямів і галузей, зробить свій вагомий внесок у реалізацію цього відповідального завдання – розвиток досліджень, власне, із всесвітньої історії в Україні, що сприятиме більш глибокому розкриттю гуманістичних вимірів людських взаємин у минулому і сьогоденні.

¹ Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957–1977): Документи і матеріали. – К., 2007. – С. 5.

² Там само. – С. 5–6.

³ Там само. – С. 219–220.

⁴ Див.: Інститут історії України НАН України. 1936–2006. – К., 2006. – С. 221.

⁵ Там само.

⁶ Там само. – С. 224.

⁷ См.: Віднянський С.В. О научно-исследовательской работе отдела истории и международных отношений социалистических стран Института истории АН УССР // Новая и новейшая история. – 1983. – № 6. – С. 205; Гранчак І., Приходько В. Місце і роль країн Центральної та Південно-Східної Європи в історії континенту: аспекти української історіографії новітнього часу // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи. – Ужгород, 1998. С.3–31.

⁸ Див.: Санцевич Анатолій. Інститут історії України Національної академії наук України. Історіографічний нарис (до 60-річчя установи). – К., 1998. – С. 74–76, 94–95.

⁹ Див.: Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і проблеми. Колективна монографія за редакцією Леоніда Зашкільняка. – Л., 2004. – С. 45, 307.

¹⁰ Див.: Іваненко О. Нова історія у всесвітньо-історичному процесі // Історія України. – 2006. – № 33–34. – С. 1–4.

¹¹ Див.: Черевко О. Проблеми періодизації всесвітньої історії: новітня історія // Історія України. – 2005. – № 8. – С. 1–4.

¹² Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і проблеми. – С. 15.

¹³ Там само. – С.400.

The subject historiographic review gives general characteristics of the level of reflecting of world history problems on the pages of the «Ukrainian Historical Journal» during half-a-century period of the periodical. Main attention is paid to the analysis of geographic, chronologic and subject matters and also to scientific level of publications from the history of foreign countries and international relations before and after Ukraine's acquiring of independence, to changes in scientific priorities and tastes of Ukrainian historians in the development of this important direction of historic researches.